

OTPORNOST BOSNE I HERCEGOVINE NA RADIKALIZACIJU I TERORISTIČKE PRIJETNJE

RESILIENCE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA TO RADICALIZATION AND TERRORIST THREATS

Pregledni znanstveni članak

Armin Kržalić

*Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univezitet u Sarajevu
akrzalic@fkn.unsa.ba*

Sažetak

Terorističke prijetnje u Bosni i Hercegovini evoluirale su posljednjih godina, posebno u postpandemijskom kontekstu, i sve više poprimaju decentralizirane i raznovrsne oblike. U tom smislu, institucionalni odgovor države mora biti proaktivan, fleksibilan i strateški usmjeren ka budućnosti, ne samo kroz reakciju na konkretne prijetnje, već i kroz rano prepoznavanje trendova i faktora rizika. Uspješna borba protiv terorizma zahtijeva da se sigurnosne politike ne fokusiraju isključivo na represivne mjere prema licima koja su već bila uključena u nasilni ekstremizam ili boravila na stranim ratištima. Ključ je u prevenciji, u jačanju otpornosti zajednica, razumijevanju individualnih i socijalnih uzroka radikalizacije, te razvoju mehanizama za rano prepoznavanje ranjivih grupa. Ovaj rad analizira kapacitete Bosne i Hercegovine da odgovori na savremene oblike prijetnji koje vode ka terorizmu, s posebnim osvrtom na institucionalne mehanizme, preventivne politike i društvenu otpornost.

Ključne riječi: terorizam, otpornost, prevencija, radikalizacija, Bosna i Hercegovina

Abstract

Terrorist threats in Bosnia and Herzegovina have evolved in recent years, particularly in the post-pandemic context, increasingly taking on decentralized and diverse forms. In this regard, the institutional response of the state must be proactive, flexible, and strategically oriented toward the future—not only by reacting to specific threats but also by identifying

emerging trends and risk factors early. An effective counterterrorism approach requires that security policies do not focus solely on repressive measures against individuals who have already been involved in violent extremism or have participated in foreign conflicts. The key lies in prevention—strengthening community resilience, understanding the individual and social drivers of radicalization, and developing mechanisms for the early identification of vulnerable groups. This paper analyzes the capacities of Bosnia and Herzegovina to respond to contemporary threats that lead to terrorism, with particular emphasis on institutional mechanisms, preventive policies, and societal resilience.

Keywords: *terrorism, resilience, prevention, radicalization, Bosnia and Herzegovina*

1. UVOD

Bosna i Hercegovina (BiH) nije imuna na prijetnje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koje vode ka terorizmu. Poput drugih zemalja Zapadnog Balkana i Europe, BiH suočava se sa sigurnosnim izazovima koji proizlaze iz odlazaka svojih državljana na strana ratišta, ali i iz djelovanja drugih ekstremističkih grupa unutar zemlje. Prema podacima, u preiodu od 2012. do 2019. godine „301 državljani BiH je boravio na sirijskom ratištu (Kržalić, et al. 2020), pri čemu su se najčešće pridruživali formacijama poput El-Nusre i Al Qaida. Do jula 2022 godine u Bosnu i Hercegovinu su se vratile 94 osobe, od toga 56 muškaraca, 11 žena i 27 djece (Azinović, 2021b). Njihov boravak u ratnim zonama i kontakt s ekstremističkim ideologijama potencijalno stvara sigurnosne implikacije po povratku.

Osim povratnika, u BiH djeluju i druge grupe s političko-religijskim i nacionalističkim motivima koje koriste ekstremističke taktike za ostvarenje svojih ciljeva. U tom kontekstu, terorizam treba posmatrati kao nasilnu taktiku povezanu s različitim oblicima političkog nasilja. Građani BiH očekuju da institucije odgovore na ove prijetnje na način koji čuva njihovu slobodu i sigurnost, odnosno da institucije razviju mehanizme otpornosti na nasilne ekstremističke ideologije i izoluju one koji podržavaju takve ideologije. Ključnu ulogu u tome ima razvoj otpornosti društva, kroz

strateško jačanje kapaciteta institucija, zajednica i pojedinaca da se odupru ekstremističkoj ideologiji i ublaže posljedice eventualnih terorističkih napada.

2. TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR

Definisanje ključnih pojmova poput terorizma i nasilnog ekstremizma predmet je dugotrajne akademske i političke rasprave. U stručnoj i naučnoj literaturi prisutne su znatne razlike u definicijama, što je rezultat različitih političkih, kulturnih i pravnih konteksta. Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija terorizma, a različiti sektori društva (pravni, sigurnosni, akademski, politički) koriste različite termine za istu pojavu, što dodatno komplikuje njegovo tumačenje. Jednostavno termin terorizam, i danas izaziva žestoku debatu. Umjesto da se slože oko definicije terorizma, naučnici društvenih studija, kreatori politike, pravnici i stručnjaci za sigurnost često se raspravljaju o značenju tog pojma. H. H. A. Cooper (1976, 1977b, 1978, 2001) prvi je pristupio problemu navodeći da postoji “problem u definiciji problema”. Možemo se složiti da je terorizam problem, ali se ne možemo složiti oko toga šta je terorizam. Definisanje te pojave, daleko je veće od akademske vježbe. Ako ovaj pojam analiziramo površinski, vidjet ćemo da, različitim ljudima to znači različite stvari, ali u dubini složenih društvenih odnosa, pristup kojim se terorizam definiše naglašava postojanje straha i smrtnih posljedica.

Alex Schmid (1992), jedan od vodećih teoretičara terorizma, ističe da terorizam nije fizički entitet koji se može izmjeriti ili objektivno analizirati, već društvena konstrukcija. Njegovo značenje zavisi od konteksta i od onih koji ga definišu, a definicija se mijenja u skladu s društveno-političkom realnošću. U tom smislu, etiketiranje nekoga kao teroriste može imati snažne političke i društvene posljedice, uključujući stigmatizaciju i delegitimizaciju.

Ujedinjene nacije i Europska unija prepoznaju ovu složenost i pokušavaju uskladiti definicije s međunarodnim pravom, posebno sa standardima zaštite ljudskih prava. Plan akcije UN-a za sprečavanje nasilnog ekstremizma (2015) naglašava da definicije moraju biti precizne, ali i u skladu s međunarodnim normama. Ovaj pristup ukazuje na potrebu uravnoteženog

razumijevanja koje ne narušava osnovna prava i slobode, a istovremeno omogućava djelotvorno suočavanje sa sigurnosnim prijetnjama.

U okviru ovog rada, koristi se kvalitativni metod analize sadržaja, uz oslanjanje na sekundarne izvore podataka: strateške dokumente institucija BiH, međunarodne izvještaje (UN, EU, OSCE), te postojeću akademsku literaturu. Cilj je istražiti kako se u bh. kontekstu razumije i institucionalno adresira pojava nasilnog ekstremizma i terorističkih prijetnji, te koji su postojeći kapaciteti otpornosti društva i sistema sigurnosti.

2.1. Radikalizacija, ekstremizam i terorizam

Definicija radikalizacije

Radikalizacija je složen društveni i psihološki proces u kojem pojedinac usvaja ekstremističke ideologije i stavove. Općenito, taj pojam označava proces kroz koji osoba razvija uvjerenja i težnje koje se smatraju radikalnim, a često uključuju spremnost na prihvatanje ili upotrebu nasilja radi ostvarivanja političkih, ideoloških, vjerskih ili drugih ciljeva (European Union, 2015). Prema Europskoj komisiji, radikalizacija se odnosi na skup mišljenja, stavova i ideja koje potencijalno mogu dovesti do terorističkih akata. Zbog toga je sprečavanje radikalizacije važan dio strategija za borbu protiv terorizma.

Odnos radikalizacije i ekstremizma

U političkom diskursu, termini „radikalizacija“ i „ekstremizam“ često se koriste kao sinonimi, što dodatno komplikuje njihovu definiciju u društvenim naukama. Prema nekim autorima, radikalizam se odnosi na težnju za promjenom postojećih političkih i društvenih struktura, pri čemu ne mora nužno biti povezan s nasiljem. Ekstremizam, s druge strane, podrazumijeva prihvatanje određenih ideologija uz namjeru upotrebe nasilja kako bi se potkopala država i njene institucije. Drugi pristupi ističu da je radikalizam usmjeren na široke društvene promjene, dok je ekstremizam ograničen na specifične i lokalizirane političke ciljeve (Istraživačka služba Europskog parlamenta, 2016).

Dinamičnost radikalizacije i statičnost ekstremizma

Radikalizacija se smatra dinamičnim procesom, dok se ekstremizam posmatra kao relativno statičan fenomen. Neumann (2013) naglašava da ne postoji opšteprihvaćena definicija radikalizacije, te da se u literaturi nalaze različiti, od uskih do širokih, pristupi definisanju tog pojma. Široku definiciju daje Kruglanski i saradnici (2014), koji radikalizaciju opisuju kao proces podržavanja ili uključivanja u aktivnosti koje se, od strane drugih, smatraju kršenjem važnih društvenih normi. Ova definicija ističe relativnost pojma i njegovu ovisnost o perspektivi posmatrača. Uže definicije, poput one koju nudi Borum (2011), tretiraju radikalizaciju kao razvoj ekstremističkih ideologija i uvjerenja.

Nasilna i nenasilna radikalizacija

Postoje različita tumačenja odnosa radikalizacije i nasilja. Hardy (2018) i della Porta & La Free (2012) direktno povezuju radikalizaciju s procesom usvajanja ekstremističkih stavova koji vode ka izvršenju nasilnih djela. S druge strane, Bartlett i Miller (2012) razlikuju nasilnu i nenasilnu radikalizaciju, pri čemu nenasilna radikalizacija ne podrazumijeva nužno upotrebu nasilja. Drugi autori smatraju da je prelazak sa radikalnih ideja na praktičnu primjenu nasilja zapravo prijelaz iz radikalizacije u ekstremizam (Borum, 2011).

Nasilni ekstremizam

Termin „nasilni ekstremizam“ koristi se u različitim kontekstima i često uključuje različite definicije. Prema UN-ovom Planu akcije za prevenciju nasilnog ekstremizma (2015), ovaj pojam obuhvata širok spektar pojava, nije ograničen na jednu regiju, etničku grupu ili sistem uvjerenja, te je otvoren za kontekstualnu interpretaciju. Europska unija i USAID daju zvanične definicije nasilnog ekstremizma, pri čemu USAID (2011) definiše nasilni ekstremizam kao čin zagovaranja, uključivanja ili podrške ideološki motivisanom nasilju radi ostvarivanja društvenih, ekonomskih ili političkih ciljeva.

Prevencija nasilnog ekstremizma

Koncept prevencije nasilnog ekstremizma razvijen je kao odgovor na spoznaju da konvencionalne vojne i represivne mjere nisu dovoljne za

efikasnu borbu protiv terorizma. Prevencija uključuje skup politika, programa i intervencija usmjerenih na smanjenje ranjivosti prema nasilnom ekstremizmu kroz neprisilne pristupe koji adresiraju njegove uzroke (Chowdhury-Fink, 2015; Holmer, 2013). Švicarska vlada definiše prevenciju nasilnog ekstremizma kao „eliminaciju korijena nasilnog ekstremizma izgradnjom kapaciteta pojedinaca i zajednica da budu otporni na njega“ (Switzerland’s Foreign Policy Action Plan on Preventing Violent Extremism, 2016).

Iako razvojne organizacije i praktičari koriste različite termine poput „prevencija“ ili „suzbijanje“ nasilnog ekstremizma, u praksi postoji bliska povezanost između aktivnosti koje ciljaju na smanjenje prijetnji i jačanje otpornosti (Chowdhury-Fink, 2015).

Terorizam

Terorizam je kompleksan fenomen za koji ne postoji univerzalno prihvaćena definicija, no u međunarodnom pravu postoji konsenzus da su takvi činioci neopravdani bilo kakvim političkim, ideološkim, vjerskim ili drugim razlozima (UN General Assembly Resolution, “Global Counter-Terrorism Strategy”, 2006). Teroristički činioci pojavljuju se u različitim kontekstima i manifestacijama, ali zajedničke karakteristike uključuju opasnost po imovinu i živote, namjeru podkopavanja demokratskih institucija te neselektivno biranje ciljeva kako bi se izazvao strah u stanovništvu (OSCE, 2014). Prema definiciji Ujedinjenih nacija iz 1994. godine, terorizam je „krivično djelo koje ima za cilj stvaranje situacije terora u široj javnosti, kod grupe ljudi ili određenih pojedinaca radi političkih ciljeva“ (UN General Assembly, 1994). Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine definiše teroristički čin kao činjenje ili prijetnju učinjenja radnji koje su jasno navedene u zakonima zemlje (Službeni glasnik BiH, niz brojeva od 2003. do 2021.).

Na osnovu navedenih pristupa, operativne definicije ključnih pojmova mogu se sažeti na sljedeći način:

- **Radikalizacija** je proces u kojem osoba prihvata ekstremne stavove i uvjerenja, uključujući opravdavanje upotrebe nasilja radi postizanja političkih, vjerskih ili drugih ciljeva.

- **Nasilni ekstremizam** predstavlja čin zagovaranja, uključivanja ili pripreme nasilja motivisanog ideologijom radi ostvarivanja političkih, vjerskih ili drugih ciljeva.
- **Terorizam** je oblik nasilnog ekstremizma, odnosno krivično djelo usmjereno na stvaranje terora i zastrašivanje javnosti u svrhu ostvarivanja političkih ciljeva.

3. INSTITUCIONALNI KAPACITETI U PREVENCIJI POJAVA KOJE VODE KA TERORIZMU I PREVENCIJI I BORBI PROTIV TERORIZMA

Izgradnja otpornosti protiv terorizma jasno prikazuje napore različitih nivoa vlada u Bosni i Hercegovini (državnog, entitetskih i kantonalni) u integrisanom pristup suočavanju s terorističkim prijetnjama i borbi protiv terorizma. Strategija za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2021-2026. uključuje mehanizme za praćenje i izvještavanje o napretku njene realizacije. Ova Strategija predstavlja primjer kako lokalni, entitetski, državni i međunarodni naponi koordiniraju svoje aktivnosti i međusobno se podržavaju u zaštiti Bosne i Hercegovine i interesa njenih građana.

Također, širok je spektar institucija, organizacija i subjekata, od vladinog i nevladinog sektora, preko međunarodnih organizacija i akademske zajednice, do vjerskih zajednica koje imaju važnu ulogu u prevenciji nasilnog ekstremizma i terorizma. U nastavku teksta bit će predstavljeni najvažniji akteri i institucije s ključnim funkcijama u ovom području

3.1. Sigurnosne agencije

Razvoj i unapređenje kapaciteta sigurnosnih agencija u Bosni i Hercegovini usmjereni su na brz i organizovan odgovor na terorističke aktivnosti, kao i na ublažavanje njihovih posljedica. Tradicionalno, policijski rad u BiH, iako ne u potpunosti, većinom je fokusiran na represivno, reaktivno djelovanje, tj. identifikaciju i istragu krivičnih djela, prekršaja protiv javnog reda i drugih oblika protuzakonitog ponašanja.

Međutim, savremeni trendovi u policijskom radu naglašavaju važnost proaktivnog i preventivnog pristupa. Sve više pažnje posvećuje se djelovanju usmjerenom na sprečavanje prekršaja prije nego što budu počinjeni (ante delictum). Takav pristup razlikuje se od tradicionalnog, reaktivnog modela rada. Primjeri iz Austrije, Njemačke, Danske i Velike Britanije pokazuju kako policijske snage sve više koriste prevenciju kao osnovu djelovanja.

Preventivne aktivnosti policije temelje se na principima kao što su:

- Informisanje stanovništva o aktuelnim problemima kriminaliteta;
- Podsticanje primjene ponašanja koja mogu smanjiti rizik od kriminalnih djela;
- Aktivno uključivanje što većeg broja građana kao potencijalnih žrtava, za razliku od uobičajenih kontakata s počinocima i svjedocima.

Ipak, preventivni rad policije ne smije se poistovjetiti sa uklanjanjem svih uzroka kriminaliteta, jer on najčešće zahtijeva multidisciplinarni pristup. Zbog složenosti savremenih društvenih problema, policija sama ne može djelovati na prevenciji svih pojava, naročito radikalizacije koja vodi ka nasilnom ekstremizmu. Prevencija zahtijeva usku saradnju policijskih agencija s drugim institucijama i organizacijama. Stoga je neophodno razvijati nove modele saradnje i primjenjivati inovativne metode rada, usmjerene na smanjenje uzroka nesigurnosti i straha građana.

Posebno se ističe važnost modela rada policije u zajednici, gdje policijski službenici s integritetom i poznavaoци lokalnih prilika imaju ključnu ulogu. Takođe, jačanje saradnje policijskih agencija s organizacijama civilnog društva je od vitalnog značaja za suzbijanje govora mržnje i promociju pozitivnih narativa u javnom prostoru.

U skladu sa Strategijom za prevenciju i borbu protiv terorizma (2021-2026) i Akcionim planom za njenu provedbu, sva policijska tijela u BiH imaju nadležnost u sprovođenju mjera prevencije. Osim Ministarstva sigurnosti BiH, u realizaciju ovih mjera uključene su: Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), Granična policija, Direkcija za koordinaciju policijskih tijela, Služba za poslove sa strancima, Obavještajno-sigurnosna agencija BiH,

Ministarstvo odbrane BiH, Ministarstva unutrašnjih poslova oba entiteta, Policija Brčko Distrikta BiH, te svi kantonalni MUP-ovi (njih deset).

3.2. Tužilaštvo i sud

Budući da su terorističke aktivnosti krivična djela, njihovo procesuiranje predstavlja ključan dio institucionalne borbe protiv terorizma u Bosni i Hercegovini. Za razliku od drugih oblika kriminala, terorizam predstavlja prijetnju po život, imovinu i temeljne političke i društvene strukture, kako države tako i međunarodnih organizacija. Stoga su nadležne institucije u BiH dužne da, u skladu sa zakonodavstvom i u saradnji s međunarodnim partnerima, aktivno istražuju i procesuiraju ovakve prijetnje.

Krivične istrage o terorističkim aktivnostima u BiH sprovode policijske agencije u saradnji s Tužilaštvom BiH i Obavještajno-sigurnosnom agencijom (OSA BiH), pri čemu je Tužilaštvo BiH posebno nadležno za:

- istraživanje i procesuiranje krivičnih djela terorizma, organizovanja i finansiranja terorističkih grupa;
- javno podsticanje na terorističke aktivnosti;
- vrbovanje i obuku za izvođenje terorističkih aktivnosti;
- sve slučajeve koji imaju za cilj ozbiljnu destabilizaciju političkih, ustavnih ili društvenih struktura BiH.

U slučajevima kada su teroristička djela počinjena na štetu organa entiteta ili Brčko Distrikta, nadležnost prelazi na entitetska tužilaštva i Tužilaštvo Brčko Distrikta, prema teritorijalnoj nadležnosti.

Bosna i Hercegovina je prva u regiji koja je kriminalizovala odlazak na strana ratišta i učešće u stranim paravojnim i parapolicijskim formacijama. Prema članu 162b Krivičnog zakona BiH, za organizaciju, regrutaciju ili učešće u takvim formacijama predviđena je kazna zatvora u trajanju od najmanje osam godina.

Do kraja 2022. godine Tužilaštvo BiH je procesuiralo 35 osoba zbog učešća na stranim ratištima u Siriji i Iraku. Sud BiH je nadležan za procesuiranje

ovih predmeta. Među procesuiranim licima, prema navodima Buljubašića i Azinovića (2023), nalazi se:

- Husein Bilal Bosnić, osuđen kao indirektni organizator radikalizacije i pozivanja na odlazak u Siriju;
- Husein Erdić, identifikovan kao direktni organizator i budući borac;
- jedna žena optužena za finansiranje terorizma;
- troje pomagača;
- 30 izvršilaca.

Ovi slučajevi svjedoče o posvećenosti pravosudnih organa BiH u borbi protiv terorizma, naročito kroz procesuiranje povratnika sa stranih ratišta, što doprinosi jačanju unutrašnje sigurnosti i zaštiti građana.

3.3. Institucije sektora socijalne zaštite

Analiza realizaciji mjera i aktivnosti iz Strategije i Akcionog plana (2015-2020), ukazuje na to da je prevencija i borba protiv pojava koje vode u terorizam, izašla iz okvira sigurnosnog i pravosudnog sistema. Mjere i aktivnosti koje se provode, posebno na nivou lokalne zajednice zahtijevaju šire djelovanje, tj. potreban nam je rad i saradnja više službi. To znači aktivno učešće službi kao što su služba za socijalni rad, zdravstvo i obrazovanje.

Rad i nadležnosti centara za socijalni rad su regulisani kompleksnim setom zakona, pri čemu ne postoji apsolutna harmonizacija na nivou entiteta Federacija BiH i entiteta RS, kao ni na nivou kantona. Uglavnom se radi o zakonima iz oblasti osnova socijalne zaštite koji utvrđuju prava u socijalnoj zaštiti, zatim oblasti zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, porodičnim zakonima, zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, zatim krivičnim zakonima, zakonima o krivičnim postupcima, zakonima o prekršajima, o izvršenju krivičnih sankcija, o postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama.

Centri za socijalni rad su javne ustanove u sistemu socijalne zaštite čija je uloga pružanje materijalne i stručne pomoći i podrške, te zaštita pojedinaca i

porodica koje žive u nepovoljnim prilikama ili prolaze kroz životnu krizu, kako bi prevazišli probleme i osnažili se za promjenu. Putem centara se ostvaruju prava iz oblasti socijalne zaštite, provode mjere i oblici zaštite, te pružaju se konkretne usluge korisnicima usluga centara.

Općenito govoreći, centri za socijalni rad igraju veoma važnu ulogu u jačanju otpornosti na pojave koje vode ka terorizmu, ali nerijetko ne raspolažu zadovoljavajućim kapacitetima za prevenciju nasilnog ekstremizma jer nemaju dovoljan broj uposlenih kvalifikovanih i obučениh stručnjaka, a s druge strane imaju zakonsku nadležnost, odnosno, mogućnost, da se kroz savjetovanja koja pružaju bave i radom na prevenciji nasilnog ekstremizma. Iako bi bilo za očekivati da bi svaka nova materijalna ulaganja u socijalni sektor proizvela bolje rezultate u prevenciji nasilja, postojeći kapaciteti nisu zanemarivi i mogu se adekvatno iskoristiti i za prevenciju nasilnog ekstremizma. Centri za socijalni rad se suočavaju sa raznim izazovima u radu sa povratnicima – ženama, djecom ili bivšim zatvorenicima. Centri za socijalni rad, te centri za mentalno zdravlje, nude podršku povratnicima, posebno kada je riječ o redovnim zdravstvenim pregledima. Centri za socijalni rad nude jednokratnu finansijsku podršku u iznosu od 50 KM za zatvorenike nakon odsluženja kazne zatvora.

Pored navedenog, preko centara za socijalni rad se ostvaruje i zaštita porodice sa djecom, a koja podrazumijeva osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja, radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, kao i njihovom osposobljavanju za samostalan život i rad, u najboljem interesu djeteta.

U pogledu porodično-pravne zaštite, centri za socijalni rad su nadležni za poslove koji proizilaze iz porodičnog zakona kao što su pomoć u saniranju poremećenih porodičnih odnosa i postupak sprovođenja starateljstva tj. zaštite maloljetnih osoba bez roditeljskog staranja i punoljetnih osoba koje nisu sposobne, ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama.

Institucije sektora socijalne zaštite, naročito centri za socijalni rad, iako često zanemareni u politikama prevencije nasilnog ekstremizma, predstavljaju

ključne aktere u jačanju društvene otpornosti. Uz odgovarajuću institucionalnu podršku, obuke i međusektorsku saradnju, njihov doprinos u prevenciji radikalizacije i osnaživanju rizičnih pojedinaca i grupa može biti od presudnog značaja za dugoročno suzbijanje nasilnog ekstremizma u Bosni i Hercegovini.

3.4. Zdravstveni sektor - Centri za mentalno zdravlje

Centri za mentalno zdravlje (u nekim upravnim jedinicama centri za zaštitu mentalnog zdravlja) funkcionišu kao organizacione jedinice u okviru domova zdravlja. Njihov rad je normativno uređen zakonima o zdravstvenoj zaštiti entiteta Federacije BiH i Republike Srpske, te Brčko Distrikta BiH. Misija ovih centara je promocija mentalnog zdravlja u zajednici, prevencija mentalnih poremećaja, liječenje mentalnih poremećaja, rehabilitacija i resocijalizacija, te procjena intelektualne sposobnosti i mentalnog zdravlja.

Usluge koje centri pružaju uključuju:

- psihodijagnostičke procjene (psihološko testiranje);
- individualnu i grupnu psihoterapiju;
- psiho-socijalnu podršku traumatiziranim osobama (posebno ratnim veteranima);
- liječenje i rehabilitaciju osoba s mentalnim poremećajima;
- savjetovanje i socio-terapiju;
- kućne posjete i pomoć porodici;
- konsultativno-specijalističke preglede iz psihijatrije i neurologije;
- u pojedinim centrima: tretman ovisnosti o alkoholu i kockanju;
- obrade za potrebe invalidsko-penzijskih komisija.

Centri za mentalno zdravlje imali su važnu ulogu prilikom povratka bh. državljana iz Sirije, uključujući žene, djecu i muškarce. Prilikom njihovog povratka 19. decembra 2019. godine, organizovane su inicijalne evaluacije fizičkog i psihološkog stanja, koje su sprovedene od strane timova koje su činili predstavnici centara za socijalni rad, psiholozi i medicinsko osoblje. Tokom ovih procjena, zabilježeno je da su žene pokazale otvorenost za saradnju, ali je nedostatak zdravstvenog osiguranja kod pojedinih povratnika bio prepreka za nastavak liječenja. U narednim danima, sprovedeni su dodatni, detaljniji pregledi i evaluacije. Cilj pregleda bio je identifikacija

mogućih fizičkih povreda, prisustvo infektivnih bolesti, te psihološko stanje povratnika. U ovoj grupi nije bilo potrebe za hospitalizacijom.

Centri za mentalno zdravlje raspolažu kadrom koji uključuje neuropsihijatre, psihologe i socijalne radnike što ih čini posebno važnim za identifikaciju ranjivih grupa i pojedinaca koji mogu biti u riziku od radikalizacije. Iako ovi centri formalno nemaju razvijene programe prevencije nasilnog ekstremizma, stručnjaci zaposleni u njima u više navrata su prošli specijalizovane edukacije iz oblasti prevencije nasilja.

Prema navodima osoblja, postoje kompetencije koje bi, uz dodatnu edukaciju, mogle omogućiti znatniji doprinos u ranom prepoznavanju faktora koji vode ka radikalizaciji i ekstremizmu. Međutim, treba imati u vidu da ne postoji institucionalizovana linija rada unutar centara posvećena ovom fenomenu, niti dugoročna praksa rada na problemima nasilnog ekstremizma. U periodu 2000–2022. godine, zabilježene su intenzivnije aktivnosti usmjerene na edukaciju stručnog kadra iz oblasti radikalizacije i nasilnog ekstremizma. Ove edukacije predstavljaju važan korak ka integraciji zdravstvenog sektora u širi okvir prevencije nasilnog ekstremizma, uz neophodnost systemske podrške i strateškog uključivanja zdravstvenih profesionalaca u multisektorske timove za prevenciju.

3.5. Obrazovni sistem

Obrazovanje ima ključnu ulogu u prevenciji nasilnog ekstremizma. Kroz razvoj znanja, kritičkog mišljenja, međukulturnog razumijevanja i tolerancije, obrazovni sistem može značajno doprinijeti izgradnji društvene otpornosti na ekstremističke ideologije.

U Bosni i Hercegovini, obrazovni sistem je decentralizovan i složen, što je rezultat ustavnog uređenja. Nadležnost u oblasti obrazovanja imaju entiteti (Federacija BiH i Republika Srpska), deset kantona i Brčko Distrikt. Ova decentralizacija dovela je do postojanja različitih obrazovnih politika i praksi, uključujući slučajeve segregacije, poput modela "Dvije škole pod jednim krovom" u Srednjobosanskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu. Takvi oblici institucionalne podjele mogu potencijalno

produbljavati međunacionalne tenzije i otežavati izgradnju miroljubivih zajednica. Pored toga, u entitetu Republika Srpska zabilježeni su slučajevi zabrane izučavanja bosanskog jezika, iako je to pravo zagarantovano ustavnim i međunarodnim normama. Takvi primjeri ukazuju na potrebu reforme obrazovnog sistema u pravcu veće inkluzivnosti i jednakih prava za svu djecu. U kontekstu rehabilitacije maloljetnih povratnika s ratišta, zabilježena su pozitivna iskustva. Djeca su uspješno integrisana u školski sistem, a škole su pokazale spremnost na saradnju. Uloga nastavnika i školskog osoblja u ovom procesu pokazala se ključnom. Međutim, za djecu starijeg uzrasta (10–14 godina), koja su potencijalno više izložena radikalizaciji, potrebna je dodatna spremnost i podrška.

Posebno je važno institucionalno ojačati preventivni rad u školama, kroz:

- jačanje kapaciteta nastavnika, pedagoga i psihologa;
- sistemsku edukaciju nastavnog osoblja o ranoj detekciji znakova radikalizacije;
- promociju univerzalnih vrijednosti, nenasilja i demokratskih normi;
- saradnju sa roditeljima i lokalnom zajednicom.
-

Dobar primjer uključivanja akademske zajednice u ovu oblast predstavlja projekt „DeFRET“, realizovan 2019/2020. godine od strane Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, u saradnji s nevladinim organizacijama, a uz podršku međunarodnog centra Hedayah. U konačnici, iako sistematska obuka nastavnog osoblja u prevenciji nasilnog ekstremizma još nije uspostavljena, pokazalo se da nastavnici raspolažu potrebnom empatijom i profesionalnim kapacitetima za rad sa ranjivom djecom. Njihova dodatna edukacija i institucionalna podrška ključni su za razvoj efikasne obrazovne strategije protiv radikalizacije.

3.6. Vjerske zajednice u BiH

Vjerske zajednice predstavljaju značajan faktor u društvenom životu Bosne i Hercegovine, te samim tim i potencijalne aktere u prevenciji i suzbijanju radikalizma i nasilnog ekstremizma. Religija, iako po svojoj suštini usmjerena na mir, suživot i etičke vrijednosti, nerijetko biva instrumentalizirana od strane pojedinaca i grupa koji u njenom imenu

zagovaraju i opravdavaju nasilje. Pored organizacija koje svoju ideologiju temelje na iskrivljenim interpretacijama islama, ekstremističke pojave se javljaju i unutar drugih religijskih tradicija, poput kršćanstva (npr. bijele supremacističke grupe u SAD i Europi), hinduizma (Shiv Sena u Indiji), budizma (MaBaTha u Mjanmaru), te hibridnih religijsko-političkih pokreta poput Gospodnje vojske otpora u Ugandi.

U kontekstu Bosne i Hercegovine, Islamska zajednica u BiH (IZ BiH), Srpska pravoslavna crkva, Katolička crkva i Jevrejska zajednica raspolažu značajnim društvenim autoritetom i povjerenjem vjernika, te se njihova institucionalna uključenost u programe prevencije radikalizacije i promicanja mira nameće kao logičan i nužan korak.

U dosadašnjoj praksi, Islamska zajednica BiH je najvidljivije profilirala svoje djelovanje u ovoj oblasti. Kroz različite institucionalne kanale – uključujući imame, vjeroučitelje, mektebsku nastavu, hutbe i medijske aktivnosti – IZ BiH kontinuirano promoviše umjerenu interpretaciju islama, zasnovanu na bosanskom iskustvu suživota i međuvjerske tolerancije. Ova organizacija je 4. decembra 2015. godine, zajedno s političkim i akademskim predstavnicima Bošnjaka, usvojila „Zajedničku izjavu o nasilnom ekstremizmu“ u kojoj se jasno i nedvosmisleno osuđuje svaki oblik terorizma i poziva na institucionalni, intelektualni i politički otpor prema radikalnim ideologijama (El-Kalem, 2015).

Dalje, u Zajedničkoj izjavi se najoštrije osuđuje svaki oblik terorizma i sve terorističke akcije koje su izvedene u Bosni i Hercegovini, Europi, u muslimanskim zemljama i bilo gdje u svijetu. Također, IZ BiH i predstavnici Bošnjaka i muslimana izražavaju odlučnost da se institucionalno, intelektualno, moralno i politički suprotstavimo svakom obliku radikalizma, nasilnog ekstremizma i terorizma, bez obzira od koga i s koje strane dolazili. Nadalje, traži se od svih nadležnih institucija u državi da se, u skladu sa svojim zakonskim ovlaštenjima, a u cilju očuvanja ustavnih vrijednosti, prava i sloboda svih građana i naroda u Bosni i Hercegovini, beskompromisno suprotstave svakom obliku radikalizma, nasilnog ekstremizma i terorizma, te drugim oblicima djelovanja koji su protivni pravnom poretku, javnoj sigurnosti, moralu ili su na štetu života i zdravlja,

odnosno na štetu prava i sloboda drugih ljudi. Od međunarodne zajednice, potpisnici očekuju da se, uporedo s legitimnom borbom protiv terorizma, angažira i na uklanjanju političkih, ekonomskih i socijalnih nepravdi prema muslimanskim narodima i zemljama, budući da takve nepravde doprinose porastu siromaštva, očaja i beznađa, kao pogodnog tla za pojavu ekstremizma. Od lidera evropskih zemalja, posebno članica Europske Unije, u kojima su muslimani manjina, očekuje se da se isti suprotstave islamofobiji, diskriminaciji muslimana i njihovom poistovjećivanju s teroristima i neprijateljima civilizacije

Pored navedenog IZ BiH je imala puno više aktivnosti u čijem se nazivu ne spominje vjerski radikalizam ni nasilni ekstremizam, ali koji su direktno utjecali na smanjenje te pojave među pripadnicima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. To su prije svega svakodnevne aktivnosti IZ BiH na temeljima islamske tradicije i bosanskog iskustva življenja i prakticiranja islama, a koje realiziraju imami IZ BiH kroz mektepsku nastavu, hutbe, predavanja i brojne druge aktivnosti, kao i vjeroučitelji u osnovnim i srednjim školama

Islamska zajednica BiH naglašava opredijeljenost za borbu protiv ideologije tekfira i protiv pošasti nasilnog ekstremizma i terorizma te preventivno djelovanje putem edukacije i medija te direktne komunikacije sa ljudima, posebno mladima koji su najpodložniji indoktrinaciji i manipulaciji. Tako je Vijeće muftija formiralo komisiju sa zadatkom da analizira ovu ideologiju i kroz analizu njenih ključnih akaidskih i fikhskih pojmova i koncepata upozna javnost o tome. Ove teme su uobičajene u formi publikacije koja je javno dostupna u elektronskoj formi na sajtu Centra za dijalog Vesatijja.

Međutim, uloga Islamske zajednice u procesima rehabilitacije i reintegracije povratnika iz zona sukoba ostaje nedovoljno razrađena. Prema mišljenju sagovornika u okviru kvalitativnih istraživanja (Intervju, 14. decembar 2022), jedan od glavnih izazova predstavlja činjenica da su mnogi povratnici radikalizirani izvan institucionalnih okvira IZ BiH, te nerijetko odbijaju njenu autoritet i vjerski legitimitet. Percepcija IZ BiH kao „birokratizirane“ institucije i neprihvatanje njenih predstavnika (npr. lokalnih imama) kao legitimnih tumača islama dodatno otežava uspostavljanje dijaloga i saradnje.

Pored institucionalnih aktera, važnu ulogu u programima resocijalizacije imaju i porodice, prijatelji i članovi lokalne zajednice. Porodica, posebno roditelji, predstavljaju osnovni stub društvene integracije i emocionalne stabilnosti povratnika. Empirijski podaci o grupi povratnika iz 2019. godine ukazuju na visok stepen prihvatanja od strane porodica, što je ključno za daljnji proces resocijalizacije. Ipak, postoji realna bojazan da kod budućih povratnika takvo prihvatanje neće biti zagarantovano, što otvara pitanje dodatnih institucionalnih mehanizama podrške.

Vjerske zajednice, a naročito Islamska zajednica u BiH, posjeduju značajan potencijal u prevenciji nasilnog ekstremizma i promociji društvene kohezije. Njihova dosadašnja angažiranost kroz edukativne, teološke i medijske platforme ukazuje na postojanje osnovne infrastrukture za djelovanje, ali je za veći učinak nužno jačanje saradnje sa državnim organima, civilnim društvom i porodicama povratnika, kao i sistematizacija postojećih praksi u cilju kreiranja sveobuhvatnih programa deradikalizacije i reintegracije.

4. ZAKLJUČAK

Prevencija i suzbijanje nasilnog ekstremizma i terorizma predstavljaju kompleksne i dinamične izazove savremenog društva, posebno u kontekstu Bosne i Hercegovine kao postkonfliktnog i institucionalno složenog sistema. Iako je utopijski očekivati potpuno uklanjanje rizika od terorističkih napada, države imaju odgovornost da poduzmu sve razumne, proporcionalne i zakonite mjere u cilju preveniranja radikalizacije, identifikacije uzroka i smanjenja faktora rizika koji pogoduju razvoju nasilnog ekstremizma.

Specifičan izazov u ovom kontekstu predstavljaju povratnici sa stranih ratišta, čija reintegracija zahtijeva koordinisan pristup sigurnosnih, socijalnih, obrazovnih, zdravstvenih i vjerskih institucija. Rehabilitacija i resocijalizacija ovih osoba, posebno procesuiranih povratnika, zahtijevaju kontinuirano praćenje, psihosocijalnu i materijalnu podršku, uključujući obrazovanje, prekvalifikacije, te podršku u samozapošljavanju. Aktiviranje postojećih, ali nedovoljno korištenih kapaciteta obrazovnog i socijalnog sektora, uz tehničku i finansijsku podršku međunarodnih donatora, može značajno doprinijeti stvaranju pro-socijalnih mreža koje jačaju društvenu

koheziju. U pogledu sigurnosnog sektora, prioritet treba biti jačanje koncepta policije u zajednici, kroz koji se omogućava rani odgovor na pojave radikalizacije, te proaktivno uključivanje zajednice u identifikaciju problema i razvoj lokalnih rješenja. Policijske strukture trebaju biti u funkciji izgradnje povjerenja i stabilnosti, djelujući u skladu s važećim zakonima, uz poštivanje ljudskih prava i sloboda.

Multisektorska saradnja ostaje ključni faktor uspjeha. Potrebno je institucionalizirati saradnju između relevantnih aktera na svim nivoima vlasti, od državnog do lokalnog, uključujući sigurnosne agencije, tužilaštva, sudove, kazneno-popravne ustanove, centre za socijalni rad, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije, vjerske zajednice i organizacije civilnog društva. Ova koordinacija mora biti zasnovana na međusobnom povjerenju, pravovremenoj razmjeni informacija i jasno definiranim nadležnostima. Posebno je važno istaknuti da efikasnost institucionalnog odgovora zavisi i od uključivanja građana.

Otvorena komunikacija sa zajednicom, zasnovana na transparentnosti i tačnim informacijama, doprinosi izgradnji otpornosti i sprječavanju narativa koji podržavaju ekstremističke ideologije. Politizacija i zloupotreba termina „terorizam“ u svrhe delegitimizacije političkih ili ideoloških protivnika predstavlja ozbiljnu prepreku i mora biti predmet nadzora i odgovornosti. Na kraju, otpornost Bosne i Hercegovine na pojave koje vode ka nasilnom ekstremizmu zavisit će od sposobnosti njenih institucija da usvoje fleksibilne, inkluzivne i dugoročno održive pristupe, zasnovane na načelima vladavine prava, ljudske sigurnosti i participativne demokratije. Samo uz istinsko partnerstvo između države i građana može se izgraditi sistem koji će biti sposoban ne samo za odgovor na prijetnje, nego i za njihovu prevenciju.

LITERATURA

1. Bartlett, J., & Miller, C. (2012). *The edge of violence: Towards telling the difference between violent and non-violent radicalization*. *Terrorism and Political Violence*, 24(1), 1-21.
2. Borum, R. (2011). *Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories*. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7–36. <http://www.jstor.org/stable/26463910>
3. Chowdhury-Fink, N. (2015). *The blue flag in grey zones: Exploring the relationship between countering violent extremism (CVE) and disarmament, demobilization and reintegration (DDR) in UN field operations*, in J. Cockayne and S. O'Neil (eds), *UN DDR in an era of violent extremism: Is it fit for purpose?* New York: United Nations University.
4. Cooper, H. H. A. (2001). *Terrorism: The Problem of Definition Revisited*. *American Behavioral Scientist*, 44(6), 881-893. <https://doi.org/10.1177/00027640121956575>
5. Cooper, H.H.A. (1978). *Terrorism: The problem of the problem of definition*. *Chitty's Law Journal*, 26(3), 105-108. Google Scholar
6. Cooper, H.H.A. (1998). *Self-defense*. In *Encyclopedia Americana* (Vol. 25, pp. 532). Danbury, CT: Grolier. Google Scholar
7. Dawson, L., & Amarasingam, A. (2017). *Talking to foreign fighters: Insights into the motivations for hijrah to Syria and Iraq*. *Studies in Conflict & Terrorism*, 40(3), 191-210.
8. Definition adapted from the European Union's brochure, *Strive for Development: Strengthening Resilience to Violence and Extremism*, 2015.
9. Della Porta, Donatella and LaFree, Garry, (2012). "Guest Editorial: Processes of Radicalization and De-Radicalization", *International Journal of Conflict and Violence*, 6 (1): 4-10. Google Scholar
10. Hardy, K. (2018). *Comparing Theories of Radicalisation with Countering Violent Extremism Policy*. *Jurnal for Radicalization*, nr.15, ISSN2363-9849 [hARDY kERIAN.pdf](#)
11. Holmer, G. (2013). *Countering violent extremism: A peacebuilding perspective*, Washington DC: United States Institute for Peace.

12. Istraživačka služba Europskog parlamenta, 2016., <https://epthinktank.eu/2016/07/12/radicalisation-extremism-and-terrorism-words-matter/> (pristupljeno, 10.04.2023. godine)
13. Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). *The psychology of radicalization and deradicalization: how significance quest impacts violent extremism*. *Political Psychology*, 35 (Suppl.1), 69-93. <https://doi.org/10.1111/pops.12163>
14. Kržalić, A., & Plevljak, B. (2025). *Risk assessment in the prevention of violent extremism and terrorism: Theoretical and applied application of tools*. *Annals of Disaster Risk Sciences*, 6(1-2). <https://doi.org/10.51381/adrs.v6i1-2.658>
15. Kržalić, A., Korajlić, N. (2018). *Terrorism as a global security threat*. *Journal of US-China Public Administration*, 15(6), 253-260. <https://doi.org/10.17265/1548-6591/2018.06.002>
16. Kržalić, A., Korajlić, N., Kržalić, A., Plevljak, B., Dulaš, I. (2020). *Putnici u Siriju: Kriminološka i sigurnosna analiza s posebnim osvrtom na povrtanike sa sirijskog ratišta*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
17. Organization for Security and Co-operation, 2014, *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach*, Vienna: Organization for Security and Co-operation in Europe.
18. Schmid, A. P. (1992). *Terrorism and democracy, Terrorism and Political Violence*, 4:4, 14-25, DOI: 10.1080/09546559208427173 Neumann 2013:3.
19. Swiss Federal Department of Foreign Affairs, *Switzerland's Foreign Policy Action Plan on Preventing Violent Extremism*, Berne: Federal Department of Foreign Affairs, 2016, <https://www.newsadmin.ch/newsd/message/attachments/43587.pdf>
20. UN General Assembly "Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism", Doc. A/RES/49/60, 1994.
21. UN General Assembly Resolution "Global Counter-Terrorism Strategy", Doc. (A/60/L.62) 60/288, 2006 reviewed every two years.
22. UN Secretary-General Plan of Action to Prevent Violent Extremism (PVE), Doc. A/70/674 December 2015.

23. *UN Secretary-General Plan of Action to Prevent Violent Extremism (PVE), Doc. A/70/674 December 2015.*
24. *USAID, 2011, Development response to violent extremism and insurgency policy, USAID.*
25. *ZAJEDNIČKA IZJAVA o nasilnom ekstremizmu, El-Kalem – Izdavački centar Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. [bing.com/ck/a?!&&p=5dffe09fe9a07b89JmltdHM9MTcwMjY4NDgwMCZpZ3VpZD0wZDE0ZmJkMC1iODZhLTU5OTUtMjY5Mi1lOGU1YjliMzY4NzUmaW5zaWQ9NTIyNQ&ptn=3&ver=2&hsh=3&fclid=0d14fbd0-b86a-6995-2692-e8e5b9b36875&psq=ZAJEDNIČKA+IZJAVA+o+nasilnom+ekstremizmu%2c+El-Kalem+-+&u=a1aHR0cHM6Ly9pbGlpamphLmJhL29qcy9pbmRleC5waHAvY2Fzb3BpczEvYXJ0aWNsZS9kb3dubG9hZC82My80Ni85Mg&ntb=1](https://www.bing.com/ck/a?!&&p=5dffe09fe9a07b89JmltdHM9MTcwMjY4NDgwMCZpZ3VpZD0wZDE0ZmJkMC1iODZhLTU5OTUtMjY5Mi1lOGU1YjliMzY4NzUmaW5zaWQ9NTIyNQ&ptn=3&ver=2&hsh=3&fclid=0d14fbd0-b86a-6995-2692-e8e5b9b36875&psq=ZAJEDNIČKA+IZJAVA+o+nasilnom+ekstremizmu%2c+El-Kalem+-+&u=a1aHR0cHM6Ly9pbGlpamphLmJhL29qcy9pbmRleC5waHAvY2Fzb3BpczEvYXJ0aWNsZS9kb3dubG9hZC82My80Ni85Mg&ntb=1) (pristupljeno, 10.11.2024. godine)*